

Міжнародні підходи до обліку фінансових інструментів та їх застосування в Україні

Запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні вимагає науково-методичного обґрунтування специфіки їх застосування у вітчизняній практиці. Досліджено сутність та види фінансових інструментів. Узагальнено нормативно-правове забезпечення їх обліку в Україні. Проаналізовано положення Міжнародних стандартів фінансової звітності, що регулюють питання бухгалтерського обліку фінансових інструментів, наведена характеристика діючої методології бухгалтерського обліку фінансових інструментів та подано власні практичні пропозиції щодо її удосконалення. Узагальнено діючий порядок оцінки фінансових інструментів та внесено пропозиції щодо його доповнення в частині вартісної оцінки даних об'єктів для цілей бухгалтерського обліку. Автором започатковано наукову дискусію щодо необхідності з'ясування галузевих особливостей відображення в бухгалтерському обліку специфіки функціонування аграрного ринку цінних паперів.

Ключові слова: фінансові інструменти, фінансові інвестиції, облік цінних паперів, оцінка, справедлива вартість, стандарти фінансової звітності.

Международные подходы к учету финансовых инструментов и их применение в Украине

Внедрение Международных стандартов финансовой отчетности в Украине требует научно-методического обоснования специфики их применения в отечественной практике. Исследована сущность и виды финансовых инструментов. Обобщено нормативно-правовое обеспечение их учета в Украине. Проанализированы основные положения Международных стандартов финансовой отчетности, которые регулируют вопросы бухгалтерского учета финансовых инструментов. Приведена характеристика действующей методологии учета финансовых инструментов и даны практические предложения по ее усовершенствованию. Описан действующий порядок оценки финансовых инструментов и внесены предложения по его дополнению в части стоимостной оценки данных объектов для целей бухгалтерского учета. Автором начата научную дискуссию о необходимости установления отраслевых особенностей отражения в бухгалтерском учете специфики функционирования аграрного рынка ценных бумаг.

Ключевые слова: финансовые инструменты, финансовые инвестиции, учет ценных бумаг, оценка, справедливая стоимость, стандарты финансовой отчетности.

International Approaches to Financial Instruments and Their Application in Ukraine

Introduction of International Financial Reporting Standards in Ukraine requires scientific and methodological study of their specific use in national practice. The essence and types of financial instruments have been researched. The regulatory support for their accounting in Ukraine has been established. The authors have analyzed the provisions of the International Financial Reporting Standards governing the financial instruments accounting, worked out characteristics of existing methodology for financial instruments accounting and made their own practical suggestions for its improvement. The existing procedure for financial instruments valuation has been overviewed and the proposals made as to additions to the valuation of these objects for accounting purposes. The author has initiated a scientific debate about the necessity to clarify branch specifics reported in accounting for agricultural securities market.

Keywords: financial instruments, financial investments, securities accounting, valuation, fair value, financial reporting standards.

Постановка проблеми. Вихід агропромислового комплексу України на світовий ринок продовольства і сировини зумовлює необхідність здійснення широкого кола заходів, серед яких особливо

складним є формування ринку фінансових інструментів, як важливої підсистеми ринкової економіки. Ступінь готовності цього ринку є одним з головних критеріїв ефективності ринкових реформ. Неостанню роль в цьому завданні відводиться формуванню прозорого інформаційного середовища щодо даних питань. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) є механізмом запровадження уніфікованої світової інформаційної системи та покликані уніфікувати й стандартизувати фінансову інформацію на світовому рівні. Основною метою розробки та впровадження МСФЗ Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку є стандартизація та гармонізація бухгалтерського обліку й фінансової звітності в різних країнах світу. Запровадження МСФЗ в Україні зумовлює необхідність перегляду та вдосконалення механізмів обліку фінансових інструментів та перегляду національних положень обліку на предмет їх відповідності міжнародним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання обліку фінансових інструментів розглядали у своїх публікаціях І.О. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, В.М. Жук, В.М. Пархоменко. Більшість фахівців відмічають недосконалість прийнятих П(С)БО щодо обліку фінансових інвестицій та фінансових зобов'язань, характеризуючи їх лише як невдалий переклад міжнародних аналогів.

У зв'язку з цим, **метою даної публікації** є дослідження нормативно-правового порядку обліку фінансових інструментів в Україні, їх аналіз на предмет відповідності міжнародним вимогам та внесення пропозицій щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Діюча нормативно-правова база з питань обліку фінансових інвестицій та фінансових зобов'язань представлена трьома Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, які прямо чи опосередковано стосуються даного питання. Зокрема це:

– Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [2], яке визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання, зокрема довгострокові зобов'язання. До таких зобов'язань ми також відносимо зобов'язання за облігаціями, так як жодних обмежень щодо його застосування по відношенню до даних фінансових зобов'язань в документі не вказано.

– Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» [3], що визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції. Положення розкриває порядок обліку фінансових інвестицій в асоційовані, спільні і дочірні підприємства та фінансові інвестиції до погашення. Разом з тим стандарт взагалі не дає визначення ані поняттю «фінансові інвестиції», ані їх видам, щодо яких визначає методологію.

– Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [4], яке визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інструменти,

описуючи порядок обліку фінансових активів та фінансових зобов'язань.

Аналіз названих документів вказує на відсутність єдиного підходу не тільки до обліку, а й взагалі до розуміння понять пов'язаних з обігом цінних паперів та боргових зобов'язань. Аналогічна ситуація спостерігається і в системі Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Зокрема, стандарти, що регулюють питання обліку і відображення у фінансовій звітності фінансових інструментів включають:

МСБО (IAS) 27 «Консолідована і окрема фінансова звітність»;

МСБО (IAS) 28 «Облік інвестицій в асоційовані компанії»;

МСБО (IAS) 30 «Фінансова звітність банків і інших аналогічних фінансових установ»;

МСБО (IAS) 31 «Спільна діяльність»;

МСБО (IAS) 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання»;

МСБО (IAS) 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка»;

МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття».

Основні питання відображення в звітності фінансових інструментів регулюються МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка» і МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття».

Фінансовий інструмент на міжнародній мові обліку – це будь-який договір, в результаті якого одночасно виникають фінансовий актив в одного підприємства і фінансове зобов'язання або пайовий інструмент в іншого.

Фінансовий актив – це будь-який актив, що є:

– грошовими коштами;

– договірним правом на здобуття грошових коштів або іншого фінансового активу від іншого підприємства;

– договірним правом на обмін фінансових інструментів з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; або

– пайовим інструментом іншого підприємства.

Фінансове зобов'язання – це будь-яке зобов'язання за договором:

– надати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству; або

обміняти фінансові інструменти з іншим підприємством на потенційно не вигідних умовах.

Підприємству слід визнавати фінансовий актив або фінансове зобов'язання в балансі тоді й лише тоді, коли воно набуває статусу однієї з сторін за договором відносно фінансового інструменту.

Норми міжнародних стандартів фінансової звітності передбачають наступний порядок первісної та подальшої оцінки фінансових інструментів.

При первинному визнанні фінансового активу або фінансового зобов'язання підприємству слід оцінювати його за фактичними витратами, тобто за справедливою вартістю внесеного (в разі активу) або отриманого (в разі зобов'язання) за нього відшкодування. Витрати по здійсненню операції

Бухгалтерський облік

включаються в первинну оцінку всіх фінансових активів і зобов'язань. Справедлива вартість внесеного або отриманого відшкодування зазвичай залежить від ціни даної операції або інших ринкових цін. У випадку, якщо ринкові ціни не можна визначити з достатньою мірою достовірності, то справедлива вартість відшкодування розраховується як сума всіх майбутніх платежів або надходжень грошових коштів, дисконтована (якщо це істотно міняє отримані результати) з використанням переважаючої ринкової ставки відсотка для аналогічного інструменту (аналогічного відносно валюти, терміну, типа процентної ставки і інших чинників), випущеного емітентом з аналогічним рейтингом кредитоспроможності.

Загальним підходом до подальшої оцінки фінансових інструментів є справедлива вартість. З 1 січня 2013 р. вступив в дію МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості», який визначає порядок застосування в обліку справедливої вартості та наводить механізми її визначення безпосередньо суб'єктами господарювання. Зокрема, стандарт містить нове визначення поняття «справедлива вартість» як ціни, яка була б отримана за продаж активу чи сплачена за передачу зобов'язання у звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки.

МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» встановлює ієрархію справедливої вартості, у якій передбачено три рівня вхідних даних для методик оцінювання, що використовуються для оцінки справедливої вартості фінансових інвестицій.

Вхідні дані 1-го рівня – це ціни котирування (нескориговані) на активних ринках на ідентичні активи або зобов'язання, до яких суб'єкт господарювання може мати доступ на дату оцінки. Ціна котирування на активному ринку є найнадійнішим свідченням справедливої вартості і за наявності має бути використана без коригування для оцінки справедливої вартості. Вхідні дані 1-го рівня будуть доступні для багатьох фінансових активів та фінансових зобов'язань, деякі з яких можуть бути обміняні на кількох активних ринках (наприклад, на різних біржах).

Вхідні дані 2-го рівня - вхідні дані, окрім цін котирування, включених до 1-го рівня, відкриті для активу або зобов'язання, прямо або опосередковано.

Вхідні дані 3-го рівня - закриті вхідні дані для активу або зобов'язання.

Ієрархія справедливої вартості встановлює найвищий пріоритет для цін котирування (нескоригованих) на активних ринках на ідентичні активи або зобов'язання (вхідні дані 1-го рівня) та найнижчий пріоритет для закритих вхідних даних (вхідні дані 3-го рівня).

Висновки. Описана методологія МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів не в повній мірі прописана в національних положеннях обліку. Зокрема, національні норми, що регулюють питання обліку фінансових інструментів, викладені у кількох

різних стандартах. У зв'язку з цим актуальною є необхідність уніфікації норм обліку фінансових інструментів в єдиному положенні. Детального викладення вимагає методика розрахунку та відображення в обліку таких нетипових показників як теперішня, справедлива, амортизована вартості, суму дисконту (премії), застосування методу ефективної ставки відсотка. Вирішення цього завдання є важливим, враховуючи процеси інтеграції України у міжнародну фінансово-економічну спільноту.

4 Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про реєстрацію фондових бірж та торговельно-інформаційних систем і регулювання їх діяльності: Наказ Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 15.01.1997 р. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KML98044.html.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0085-00>.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 р. № 91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0284-00>.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1050-01>.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 24 «Прибуток на акцію», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 16.07.2001 р. № 344 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0647-01>.

6. Про затвердження Інструкції про складання річного фінансового звіту банків України: Постанова Правління Національного банку України від 26.12.2001 р. № 545 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0026-02>.

7. IAS 32 Financial instruments: presentation [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.iasplus.com/standard/ias32.htm>.

8. IAS 39 Financial instruments: recognition and measurement [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.iasplus.com/standard/ias39.htm>.

9. IFRS 7 Financial instruments: disclosures [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.iasplus.com/standard/ifrs07.htm>.